

Aktualnost Masarykovega razumevanja odnosov med spoloma konec 20. stoletja

MACA JOGAN

T. G. Masaryk je pritegnil mojo pozornost v začetku osemdesetih let, ko sem (bolj po naključju) odkrila, da ima izjemno sodobne in - za svoj čas - neobičajne razlage neenakega položaja spolov v družbi. Zlasti sem bila navdušena nad tem, da je odkrito nasprotoval glorifikaciji materinstva in zagovarjal stališče, da ni očetovstvo nič manj sveto, kot je materinstvo in da sta obe dejavnosti enako pomembni.

Čeprav sam Masaryk ni podrobneje utemeljeval tega svojega stališča, je očitno, da je v svoji sociološki analizi globoko prodril v procese družbenega konstruiranja vsakdanjosti in v tem okviru izpostavil spolno neenakost. Že samo z usmeritvijo spoznavnega zanimanja na problematiko spolov je bil v bistvu odklonski glede na prevladujoči način (enodimenzionalnega in moškovladanega) pojasnjevanja družbenih dogajanj. Ta lastnost pa je še bolj očitna, če upoštevamo vsebinsko podrobnejšo usmeritev njegovih razlag. Glede na to, da se je v zadnjih treh desetletjih 20. stoletja ta "odklonskost" začela udomačevati tudi v sociologiji (zlasti pod vplivom ustvarjanja in razširjanja novih spoznanj v okviru preučevanja spolov), je prav, da v nekaj točkah predstavimo njegove razlage.

Kljub temu da je bil T. G. Masaryk pod dokaj močnim vplivom A. Comtea (zlasti njegovih idej o potrebi po "pozitivnem" poznanstvenjenju politike), je pri razumevanju družbenega položaja in vloge spolov ubral popolnoma samostojno pot. To pomeni, da je opustil stereotipne in zdravorazumske razlage, ki jih je njegov vzornik vključeval v "pozitivno" znanost, da je torej (vsaj delno) izstopil iz androcentričnega kulturnega učinkovanja in bolj ali manj jasno (vsaj posredno) problematiziral red, ki je v jedru temeljil na hierarhiji spolov.

Da bi spoznali Masarykovo odstopanje od prevladujočega vzorca sociološke interpretacije, moramo opozoriti na ključne značilnosti Comteovega razumevanja moškosti in ženskosti oziroma družbene vloge enega in drugega spola. A. Comte je ustvarjal v času, ko so francosko (in ne le to) družbo že pretresale zahteve, da je treba zagotoviti enakost in svobodo za oba spola, da je treba ženskam dopustiti vstop v javnost, ko so v javni diskurz že vdrle kritične presoje rousseaujevskega določanja spolno specifičnih lastnosti osebnostne identitete,¹ skratka v dobi prvih poskusov rušenja tradicionalnega seksističnega reda.

Comteov odgovor na te izzive je nedvoumen in v skladu z večtisočletno tradicijo: spoštovati je treba "naravne" zakone. Na podlagi svoje pozitivne "znanstvene" teorije je odločno zavračal "iracionalne" ideje in zagovarjal domestifikacijo žensk. "*V vseh nestabilnih in prehodnih obdobjih, kakor je naše, so se pojavljale sofisticirane blodnje o družbenem položaju žensk. A naravnega zakona, po katerem afektivnemu spolu pritiče domača, hišna eksistenca, niso uspeli nikoli resneje zamajati. Naravni zakon je tako zelo resničen, da je vselej spontano prevladal, celo tedaj, ko nasprotni sofizmi niso bili ovrženi*" (po Rencr 1987: 19).

¹ V tem okviru je pomembno zlasti delo M. Wollstonecraft (*Zagovor pravic ženske*, Ljubljana, Krt: 1993), ki je prepričljivo zavračala Rousseaujeve odkrite seksistične razlage (vsebovane zlasti v njegovem delu *Emile*).

V nasprotju s takšno moško pristransko Comteovo razlago, ki ne dopušča sprememb in zastavljanja "ženskega vprašanja", T. G. Masaryk tega vprašanja ni le dopuščal, temveč je poudarjal, da gre za vprašanje obeh spolov in njihovih medsebojnih razmerij. Odkrito je na primer opozoril: "*V takozvanem ženskem vprašanju ne gre in ni nikdar šlo samo za ženo, ampak hkrati in v enaki meri za moža. Žensko vprašanje - moško vprašanje, moško vprašanje - je žensko vprašanje... Enako danes ne gre samo za osvoboditev žene, ampak tudi za osvoboditev moža*" (1930: 101,102).

Res je, da so bile družbene določilnice hierarhije po spolu v času Masarykovega delovanja že nekoliko spremenjene, predvsem zaradi organiziranega delovanja (sicer pogosto razredno diferenciranega) žensk in njihovega postopnega (in količinsko komaj opaznega) vstopanja v tiste sfere javnosti, ki so bile najbolj "nevarne" (npr. v znanosti, politiki). Torej so objektivne okoliščine omogočale Masarykovo preusmerjanje interpretacije in njeno destereotipizacijo. Hkrati pa je tudi res, da je prevladujoči tok družboslovnih razlag ostajal trdno v mejah androcentrične kulturne usmerjenosti in da je (bil) Masaryk eden redkih, ki je ubral alternativno pot v ustvarjanju vedenja.

Masarykovo integralno razumevanje "ženskega vprašanja" je zelo blizu najnovejšim in najbolj radikalnim interpretacijam, ki jih - denimo - srečamo v družbenem okolju, znanem po ženskam prijazni celostni družbeni usmeritvi, na Švedskem. Tako Lars H. Gustafsson (1996: 72) ob problematiziranju (moško dominiranega) nasilja, kot ključne značilnosti sodobne kulture in vsakdanje prakse, opozarja na potrebo po upoštevanju obeh spolov in njunem sodelovanju v iskanju alternativnih vzorcev življenja v prihodnosti. "*Ni prihodnosti za ženske brez moških in ne za moške brez žensk. To pa je iztočnica za človeške pravice in upanje za prihodnost človeštva.*"

T. G. Masaryk pa v sodobnosti ne more biti aktualen le zavoljo poudarjanja celostnega obravnavanja "ženskega vprašanja", temveč tudi zaradi prepričanja, da je odpravljanje hierarhije po spolu mnogodimenzionalno družbeno delovanje, ki ga nikakor ni mogoče skrčiti samo na eno področje družbene strukture, pa četudi je to področje gospodarstva. Ob razmišljanju o tem, da potrebuje "moderna družba" tudi višjo obliko zakonske zveze in ljubezni, odkrito priznava: "*To ni samo gospodarsko vprašanje, ampak je tudi npravno in predvsem npravno...*" (1930:103).

Pomembno je, da je Masaryk opozoril na medsebojno povezanost in pogojevanje javne in zasebne sfere in da je tudi v "npravnosti" - moralni usmeritvi videl plod mnogostranskega učinkovanja različnih dejavnikov družbene strukture. V tem okviru je razumljivo tudi njegovo nasprotovanje tradicionalnemu seksističnemu dualističnemu določanju specifičnih lastnosti moških in žensk, ki je v bistvu vsaj dve in pol tisočletji delovalo kot samoumevna sestavina vsakdanjega življenja.² Masaryk (1930: 105, 106) ne sprejema enostranskega definiranja moške in ženske vloge: "*Doslej se v vseh nazorih javlja dualizem; dela se namreč med možem in ženo ogromna razlika... In ta napačni nazor temelji na tem, da se pravi predvsem, da ima žena slabši razum nego mož in da ji tako ne pripada intelektualni poklic, itd. To je zmota... Neenakost možev in žen se vidi čisto v tem, da je baje žena pretežno čustveno bitje, mož pa se mora bolj oddajati hladnemu razumu, je sploh bolj robat, manj nežen tip itd. Tudi to ni resnica; žena nima več čustev ko mož in mož ne manj nego žena...*"

Na aktualnost za sodobnost kaže tudi Masarykovo poudarjanje, da mora postati enakost med spoloma, "spolni demokratizem" sestavina celotnega življenja. Podobno

² Izredno pomembno vlogo v utrjevanju in rutiniziranju dualističnih seksističnih definicij so do začetkov sekularizacije ("odčaranja" po M. Webbru) imele religijske interpretacije, podprte s strogo urejevalno in kontrolno funkcijo cerkva, v zadnjih dveh stoletjih pa je to vlogo delno opravljal tudi znanost. Več o tem v delu M. Jogan *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma* (Ljubljana, FSPN: 1990).

težo daje temu pojavu sredi devetdesetih let npr. Šved Goran Swedin (1996: 137), ki poudarja, da se "prava demokracija rojeva v družini". Seveda se oblikovanje ustreznih družbenih okoliščin za takšno demokracijo ob koncu 20. stoletja ne ustavlja na ravni pravne izenačenosti spolov, temveč vključuje mnogoplastno in usklajeno uresničevanje načela enakih možnosti za oba spola, kar je npr. nedvoumno izraženo tudi v strategiji držav Evropske zveze.³

Naj sklenem svoje razmišljanje z ugotovitvijo, da je T. G. Masaryk - ob vrsti drugih razlag - vsekakor vreden pozornosti tudi kot mislec, ki je prispeval k povečevanju občutljivosti za problematiko spolov v analiziranju in interpretiranju družbenih dogajanj in kot integralno usmerjen analitik, ki je s svojimi spoznanji izoblikoval nastavke za presojanje prakse, ki šele nastaja in bo (verjetno) postopno postajala normalna sestavina prihodnjega tisočletja.

LITERATURA

- Gustafsson, Lars H. (1996). "Moško nasilje - odgovornost moških". V knjigi *Prostori moškosti* (G. Bergstrand in drugi, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 54-93).
- Masarykova čitanka. (Priredil J. Orožen, Ljubljana, Umetniška propaganda: 1930.)
- Rener, Tanja (1987). *Sociološki vidiki procesa politične emancipacije žensk*. Ljubljana, FSPN (magistrsko delo).
- Swedin, Goran (1996). "Sodobno švedsko očetovstvo". V knjigi *Prostori moškosti* (G. Bergstrand in drugi, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 118-137).

³ Več o tem: M. Jogan: "Seksizem, politika in politična kultura", *TiP XXIX* (1992), 11-12: 1141-1150.